

KATARZYNA JAWORSKA

ORCID: 0000-0003-0018-2775

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ZAGINIĘCIE UPRAWNIONEGO DO EMERYTURY LUB RENTY

Abstrakt: Zaginięcie emeryta lub rencisty, w kontekście jego prawa do świadczeń, nie zostało w żaden sposób uregulowane przez ustawodawcę. Powoduje to liczne problemy wynikające przede wszystkim ze stosowania nieadekwatnych do sytuacji instytucji prawnych, co może mieć wpływ na charakter prawny świadczeń. W konsekwencji istnieje rozbieżność między praktyką organu rentowego a orzecznictwem. Autorka analizuje wybrane instytucje prawa ubezpieczeń społecznych pod kątem możliwości zastosowania ich w przypadku zaginięcia uprawnionego do świadczenia oraz wynikające z nich obowiązki rodziny zaginionego.

Słowa kluczowe: emerytura, renta, zaginięcie, zabezpieczenie społeczne, wstrzymanie świadczenia, niezrealizowane świadczenie

WPROWADZENIE

W każdym roku w Polsce dochodzi do zaginięcia kilkunastu tysięcy osób¹. Znajdują się w tej grupie także osoby, które złożyły wniosek o emeryturę lub rentę, albo miały ustalone prawo do tych świadczeń. Ustawodawca nie uregulował w prawie ubezpieczeń społecznych sytuacji zaginięcia ani osoby, która złożyła wniosek o emeryturę lub rentę, ani osoby posiadającej już prawo do emerytury lub renty. Brak także regulacji skutków prawnych takiego zdarzenia i jego wpływu na prawa i obowiązki rodziny zaginionego. Jednocześnie z przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (dalej ustawa o FUS)² nie wynika także obowiązek poinformowania organu rentowego o zaginięciu emeryta lub rencisty.

Należy zauważyć, że prawo do świadczeń z ubezpieczenia społecznego związany jest z faktem podlegania obowiązkowemu ubezpieczeniu i ma charakter oso-

¹ *Zaginieni*, Statystyki.policja.pl, Wybrane Statystyki, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zaginieni/50885,Zaginieni.html> (dostęp: 2.04.2022).

² Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 504.

bisty³. Oznacza to, że prawo do tych świadczeń przysługuje tylko ubezpieczonemu i nie można się go zrzec na rzecz innej osoby. Generalną zasadą na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych jest ustanie prawa do świadczeń emerytalnych i rentowych wraz ze śmiercią osoby uprawnionej. Potwierdzenie tego znalazło się w art. 101 pkt 2 ustawy o FUS. Jednak zaginięcie ubezpieczonego z oczywistych względów nie wywoła takich skutków, jakie ustawodawca wiąże ze śmiercią świadczeniobiorcy. W doktrynie⁴ obowiązuje przekonanie, że niesporządzenie aktu zgonu zaginionego jest wystarczającym potwierdzeniem, że zaginiony ubezpieczony żyje. Z prawnego domniemania życia osoby zaginionej wynika, że jej śmierć może zostać potwierdzona w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Kodeks cywilny⁵, dotyczącym uznania za zmarłego⁶, wyłącznie w drodze postanowienia sądu na podstawie art. 29–32 k.c.⁷ Dodatkowo w myśl art. 3 ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku Prawo o aktach stanu cywilnego⁸, akty stanu cywilnego „stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych”. W związku z tym, jeżeli organ rentowy uzyskał informacje, że emeryt lub rencista nie żyje, powinien zweryfikować te informacje⁹. Wydaje się, że w przypadku zaginięcia ubezpieczonego (ale nie tylko w tej sytuacji), organ rentowy powinien w myśl z art. 33 ust. 4 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych¹⁰ korzystać z Centralnej Bazy Danych RCI PESEL, aby ustalić czy osobie zaginionej został wystawiony akt zgonu.

Brak regulacji powoduje istotne problemy o charakterze zarówno praktycznym, jak i teoretycznoprawnym. W zakresie skutków prawnych zaginięcia ubezpieczonego konieczne jest więc stosowanie takich instytucji ubezpieczenia społecznego, które nie zawsze są adekwatne do sytuacji. W konsekwencji dochodzi do rozbieżności w praktyce organu rentowego z orzecznictwem.

³ I. Jędrasik-Jankowska, [w:] *Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, [w:] *Prawo do emerytury z ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego. Komentarz do ustaw z orzecznictwem*, wyd. 2, Warszawa 2019, art. 101, Lex.

⁴ Zob. np. E. Michniewicz-Broda, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, red. P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2014, art. 31, Lex; P. Nazaruk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. J. Ciszewski, art. 31, Lex/el. 2022; M. Pilich [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1. *Część ogólna*, cz. 1. *Art. 1–55(4)*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021, art. 31, Lex.

⁵ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.

⁶ A. Wypych-Żywicka, *Postępowanie przed organem rentowym w sprawie renty rodzinnej z funduszu ubezpieczeń społecznych i zasady jej wypłaty*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2005, nr 2, s. 999–1010.

⁷ Więcej: A. Bartoszewicz, *Postępowanie o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu*, Warszawa 2007.

⁸ Dz.U. z 2021 r. poz. 709 ze zm.

⁹ M. Bartnicki, [w:] *Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, [w:] *Emerytury i renty z FUS. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe. Komentarz*, red. K. Antonów, Warszawa 2014, art. 128, Lex.

¹⁰ Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. 423 ze zm.

WSTRZYMANIE WYPŁATY ŚWIADCZENIA

Brak mechanizmów ustawowych związanych z zaginięciem ubezpieczonego wymusza poszukiwanie w prawie ubezpieczeń społecznych takich instytucji, które mogłyby zostać wykorzystane w celu załatwienia tej luki. Instytucją taką jest wstrzymanie wypłaty świadczenia, która została uregulowana w art. 134 ust. 1 ustawy o FUS. Do takich sytuacji należą okoliczności uzasadniające zawieszenie prawa do świadczeń lub jego ustanie, nieprzedłożenie na żądanie lub pouczenie organu rentowego dowodów stwierdzających dalsze istnienie prawa do świadczenia, niepoddanie się bez uzasadnionej przyczyny na wezwanie organu rentowego badaniu lekarskiemu lub psychologicznemu, ujawnienie okoliczności wskazującej, że prawo do świadczenia nie istniało oraz świadczenie nie może być doręczone z przyczyn niezależnych od organu rentowego. W przypadku zaginięcia osoby uprawnionej do emerytury lub renty możliwą przesłanką wstrzymania wypłaty świadczenia potencjalnie może być nieprzedłożenie dowodów stwierdzających dalsze istnienie prawa do świadczenia oraz brak możliwości doręczenia świadczenia z przyczyn niezależnych od organu rentowego.

Przedłożenie dowodów stwierdzających dalsze istnienie prawa do emerytury lub renty odbywa się w trybie art. 128 ustawy o FUS. Na żądanie organu rentowego ubezpieczony jest zobowiązany do potwierdzania własnoręcznym podpisem istnienia dalszego prawa do pobierania świadczeń określonych ustawą. Złożenie podpisu ma więc na celu utrzymanie prawa do świadczenia¹¹. Ze względu na zaginięcie uprawniony nie będzie w stanie dokonać tej czynności w terminie wskazanym przez organ rentowy. Jednak w myśl art. 128 ust. 2 ustawy o FUS, w razie zaistnienia okoliczności uniemożliwiających lub utrudniających emerytowi lub renciście złożenie tego podpisu, istnienie dalszego prawa do pobierania przez niego świadczeń może potwierdzić własnoręcznym podpisem upoważniona osoba sprawująca nad nim faktyczną opiekę. W mojej ocenie zaginięcie emeryta należy zakwalifikować jako sytuację, która uniemożliwia złożenie przez uprawnionego własnoręcznego podpisu, a więc w jego imieniu może dokonać tej czynności wskazana przez ustawodawcę osoba. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku dnia 24 stycznia 2001 roku¹². W ocenie Sądu Najwyższego potwierdzenie własnoręcznym podpisem prawa do świadczenia przez upoważnioną osobę sprawującą faktyczną opiekę nad emerytem jest wystarczające, aby świadczenie było nadal wypłacane. W judykacie Sądu Najwyższego wskazano ponadto, że prawomocne postanowienie o odmowie uznania za zmarłego osoby uprawnionej do świadczeń wyłącza dopuszczalność wywodzenia niekorzystnych skutków prawnych wynikających z braku potwierdzenia własnoręcznym podpisem

¹¹ I. Jędrasik-Jankowska, [w:] *Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, [w:] *Prawo do emerytury z ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego. Komentarz do ustaw z orzecnictwem*, Warszawa 2019, art. 128.

¹² II UKN 195/00, OSNP 2002/18/442.

ubezpieczonego dalszego istnienia prawa do pobierania świadczeń. W przypadku osoby zaginionej art. 128 ustawy o FUS nie stanowi zatem samodzielnej podstawy do pozbawienia lub ograniczenia uprawnień emerytalno-rentowych, o ile nie nastąpiło uznanie za zmarłego w prawnie określonym trybie.

Drugą możliwą podstawą prawną wstrzymania emerytury w przypadku zaginięcia uprawnionego jest art. 134 ust. 1 pkt 5 ustawy o FUS, według którego świadczenie nie może być doręczone z przyczyn niezależnych od organu rentowego. Zgodnie z art. 130 ust. 2 ustawy o FUS emerytura lub renta wypłacane są uprawnionym w formie bezgotówkowej na wskazany przez uprawnionego rachunek płatniczy prowadzony w kraju lub za pomocą instrumentu płatniczego¹³ albo za pośrednictwem podmiotów prowadzących działalność w zakresie doręczania świadczeń. W mojej ocenie w pierwszym przypadku nie dojdzie do sytuacji, w której organ rentowy nie będzie mógł z przyczyn od siebie niezależnych wypłacić świadczenia. Nawet przypadku zaginięcia emeryta, organ rentowy nadal ma możliwość wypłaty świadczenia w sposób dotychczasowy, czyli na rachunek płatniczy wskazany przez ubezpieczonego. W wyroku z dnia 24 stycznia 2001 roku Sąd Najwyższy¹⁴ uznał, że zaginięcie uprawnionego do emerytury, który nie został uznany za zmarłego, nie uzasadnia wstrzymania wypłaty należnych mu świadczeń, chyba że świadczenia te nie mogą być doręczone z przyczyn niezależnych od organu rentowego.

Organ rentowy będzie musiał wszcząć postępowanie dowodowe w celu zawieszenia wypłaty świadczenia, jeżeli wypłacane jest ono za pomocą podmiotu prowadzącego działalność w zakresie doręczania świadczeń, a świadczeniobiorca nie odbierze go pod wskazanym adresem do doręczeń. W takim przypadku operator pocztowy kwotę *pieniężną* określoną w przekazie pocztowym, której nie można doręczyć adresatowi, zwraca nadawcy, czyli organowi rentowemu (art. 34 ustawy z dnia 23 listopada 2012 roku Prawo pocztowe)¹⁵. Podobny stan faktyczny wystąpił w sprawie, w której zapadł wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku w dniu 8 lipca 2003 roku¹⁶, dotyczącej osoby pobierającej od lat emeryturę, która nagle zaginęła. Fakt ten został dostrzeżony przez organ rentowy, ponieważ emerytka nie odebrała świadczenia za listopad i grudzień 2000 roku, a prowadziła samodzielnie gospodarstwo domowe. Sąd Apelacyjny stwierdził, że świadczenie emerytalne osoby ubezpieczonej, które nie może być doręczone i wypłacone z powodu zaginięcia tej osoby, podlega wstrzymaniu zgodnie z przepisem art. 134 ust. 1 pkt 5 ustawy o FUS.

Wydanie decyzji o wstrzymaniu wypłaty świadczenia w oparciu o art. 134 ust. 1 pkt 1 5 ustawy o FUS jest niemożliwe, jeżeli emeryt lub rencista nie prowadzi gospodarstwa domowego samodzielnie, a świadczenie przekazywane jest

¹³ Zgodnie z art. 2 pkt 10 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 1907 ze zm.) jest to zindywidualizowane urządzenie lub uzgodniony przez użytkownika i dostawcę zbiór procedur, wykorzystywane przez użytkownika do złożenia zlecenia płatniczego.

¹⁴ II UKN 195/00, Lex nr 54877.

¹⁵ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1041, ze zm.

¹⁶ III AUa 763/03, OSAB 2003/4/30.

za pomocą operatora pocztowego. W myśl art. 37 ust. 5 ustawy Prawo pocztowe, kwotę pieniężną określoną w przekazie pocztowym wydaje się ze skutkiem doręczenia osobie pełnoletniej zamieszkałej razem z adresatem, jeżeli adresat nie złożył w placówce pocztowej zastrzeżenia w zakresie doręczenia przesyłki rejestrowanej lub przekazu pocztowego. W związku z tym świadczenie to może być pobrane na przykład przez małżonka lub opiekuna prawnego zaginionego emeryta lub rencisty.

Trzeba także zauważyć, że bez względu na to, czy zaginiony otrzymuje świadczenie na rachunek płatniczy, czy za pomocą operatora pocztowego, to na zaginionym, dopóki nie zostanie uznany za zmarłego, ciąży obowiązek wynikające z prawa rodzinnego. Należy do nich obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, który został wskazany w art. 27 ustawy z dnia 25 lutego 1964 roku Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹⁷. W konsekwencji małżonek może pobierać i korzystać ze świadczenia, które przekazywane jest na wspólny z zaginionym rachunek płatniczy lub doręczane pod adres zamieszkania przez operatora pocztowego.

DOSTARCZENIE DECYZJI O WSTRZYMANIU PRAWA DO ŚWIADCZEŃ

Wstrzymanie wypłaty emerytury lub renty na podstawie art. 134 ust. 1 ustawy o FUS nie następuje z mocy prawa. W celu ustalenia czy wystąpiła któraś ze wskazanych w tym przepisie okoliczności, organ rentowy ma obowiązek wszcząć postępowanie wyjaśniające, zebrać niezbędne w sprawie dowody, wydać decyzję o wstrzymaniu wypłaty świadczenia, a decyzja ta musi zostać dostarczona uprawnionemu do świadczenia z podaniem przyczyny wstrzymania i pouczeniem go o terminie i sposobie odwołania¹⁸. Doręczenie decyzji administracyjnej jest czynnością procesową organu rentowego, a od daty jego wystąpienia rozpoczyna bieg termin do dokonania czynności odwołania od decyzji. Urzeczywistnia więc zasadę czynnego udziału stron w dostępowaniu przed organem rentowym¹⁹.

W zakresie doręczeń organ rentowy związany jest treścią art. 39 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 roku Kodeks postępowania administracyjnego²⁰. Od dnia 5 października 2021 roku brzmienie regulacji zmieniło się w istotny sposób, ale zmiana ta dotyczy działalności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych od 5 lipca 2022 roku²¹. Organ administracji publicznej doręcza pisma na adres do doręczeń elektronicz-

¹⁷ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.

¹⁸ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 października 2010 r., I SA/Wa 1212/10, Lex nr 750607.

¹⁹ A. Wróbel, [w:] M. Jaśkowska, M. Wilbrandt-Gotowicz, A. Wróbel, *Komentarz aktualizowany do Kodeksu postępowania administracyjnego*, Lex/el. 2022.

²⁰ Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 735 ze zm.

²¹ Zob. art. 61 i art. 155 ust 3 ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 569).

nych, chyba że doręczenie następuje w jego siedzibie. W przypadku braku możliwości doręczenia we wskazany sposób, organ rentowy ma obowiązek doręczyć decyzję za pokwitowaniem przez operatora wyznaczonego z wykorzystaniem publicznej usługi hybrydowej²². Dopiero gdy wymienione sposoby doręczenia są niemożliwe, na przykład dlatego, że adresat nie wskazał adresu do doręczeń elektronicznych, organ rentowy może doręczyć decyzję przesyłką rejestrowaną, o której mowa w art. 3 pkt 23 ustawy z dnia 23 listopada 2012 roku Prawo pocztowe²³.

Decyzję o wstrzymaniu wypłaty emerytury lub renty uważa się za doręczoną, jeżeli ubezpieczony podjął jakiekolwiek działanie, które spowodowało, że dysponuje dokumentem, który wpłynął na jego elektroniczny adres do doręczeń i może zapoznać się z jego treścią. Natomiast jeżeli adresat nie podejmie działań w celu otrzymania korespondencji od organu rentowego, to po upływie czternastu dni od dnia wpłynięcia korespondencji na adres do doręczeń elektronicznych, będzie miał możliwość wygenerowania dowodu otrzymania korespondencji przez adresata (art. 41 ustawy o doręczeniu elektronicznym). Z kolei w przypadku doręczania decyzji za pomocą przesyłki rejestrowej, będzie miał zastosowanie art. 37 ustawy Prawo pocztowe. Zgodnie z tym przepisem decyzja będzie skutecznie dostarczona, jeżeli odbierze ją małżonek, osoba pełnoletnia zamieszkująca z adresatem lub osoba upoważniona (na przykład opiekun prawny). Jeżeli natomiast dostarczenie decyzji w miejscu zamieszkania zaginionego nie jest możliwe, lub jeżeli dorosły domownik, sąsiad albo dozorca budynku (art. 43 k.p.a.) nie zobowiązał się do przekazania pisma adresatowi, to przesyłka będzie przechowywana przez okres czternastu dni w placówce pocztowej. W przypadku nieodebrania pisma od organu rentowego w tym terminie, pismo uważa się za doręczone ubezpieczonemu.

Oczywiste jest, że zaginiony nie będzie w stanie odebrać decyzji bez względu na to, czy została ona mu udostępniona za pomocą elektronicznego adresu do doręczeń, czy też za pomocą przesyłki rejestrowanej. W związku z tym, w przypadku posiadania przez organ rentowy wiedzy o zaginięciu emeryta lub rencisty dostarczenie mu decyzji będzie nieskuteczne.

NIEZREALIZOWANE ŚWIADCZENIE W RAZIE ŚMIERCI ZAGINIONEGO

Jak wspomniano powyżej, emerytura i renta to świadczenia, które zgodnie z art. 101 pkt 2 ustawy o FUS przysługują do śmierci osoby uprawnionej. W związku z tym śmierć emeryta lub rencisty po uprawomocnieniu się decyzji organu rentowego o wstrzymaniu wypłaty świadczenia w związku z jego zaginię-

²² Zob. art. 2 pkt 7 ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych.

²³ Dz.U. z 2020 r. poz. 1041 i 2320

ciem uruchamia możliwość wystąpienia z wnioskiem o wypłatę niezrealizowanego świadczenia w trybie art. 136 ustawy o FUS. Świadczy to o tym, że wstrzymanie wypłaty emerytury lub renty na podstawie art. 134 ust. 1 pkt 2 lub 5 ustawy o FUS nie powoduje wygaśnięcia prawa do tych świadczeń, mimo że świadczenia nie są wypłacane.

Prawo do niewypłaconego świadczenia do dnia śmierci uprawnionego przysługuje w pierwszej kolejności małżonkowi i dzieciom, z którymi zmarły prowadził gospodarstwo domowe. W przypadku braku małżonka i dzieci prawo to będzie przysługiwało wnukom, rodzeństwu, rodzicom (a więc osobom, które mają prawo do renty rodzinnej)²⁴. W związku z tym, że przepisy prawa ubezpieczeń społecznych jasno wskazują krąg osób uprawnionych do pobrania niezrealizowanego świadczenia emerytalnego lub rentowego, kwoty te nie wchodzi do spadku po zmarłym emerycie lub renciście. Natomiast świadczenie wypłacane na konto emeryta lub rencisty wchodzi w skład spadku po zmarłym, stosownie do art. 922 § 1 k.c.

Prawo do wypłaty niezrealizowanej emerytury lub renty jest prawem ograniczonym w czasie. Roszczenie o to świadczenie wygasa po upływie dwunastu miesięcy od dnia śmierci osoby, której świadczenia przysługiwały, chyba że przed upływem tego okresu zgłoszony zostanie wniosek o dalsze prowadzenie postępowania.

ODNALEZIENIE ZAGINIONEGO

Jeżeli doszło prawomocnego wstrzymania wypłaty emerytury lub renty w związku z zaginięciem świadczeniobiorcy, przywrócenie tych świadczeń będzie wymagało wniosku osoby, która ma prawo do tych świadczeń lub opiekuna prawnego tej osoby. Data, od której ponownie będzie wypłacane świadczenie, uzależniona jest od podstawy prawnej wstrzymania wypłaty świadczenia. Jeżeli powodem jego wstrzymania jest nieprzedłożenie przez uprawnionego dowodów stwierdzających prawo do świadczenia — „dowodu życia” (art. 134 ust. 1 pkt 2 ustawy o FUS), świadczenie będzie ponownie wypłacane od miesiąca złożenia wniosku. Natomiast jeżeli świadczenie zostało wstrzymane z powodu braku możliwości dostarczenia go (art. 134 ust. 1 pkt 5 ustawy o FUS), zacznie być ponownie wypłacane od miesiąca, w którym zostało wstrzymane, jednak za okres nie dłuższy niż trzy lata wstecz poprzedzające miesiąc złożenia wniosku o wznowienie wypłaty świadczenia.

²⁴ Szerzej: A. Wypych-Żywicka, *Śmierć lub zaginięcie uprawnionego po złożeniu wniosku o rentę rodzinną z FUS*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2007, nr 5, s. 27; *eadem*, *Prawo wnuków do renty rodzinnej*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2018, nr 7, s. 27–31; *eadem*, *Prawo do renty rodzinnej uprawnionego — zabójcy żywiciela*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2008, nr 1, s. 269–278.

ZWROT ŚWIADCZENIA

Ani z przepisów prawa ubezpieczeń społecznych, ani z innych źródeł prawa nie wynika obowiązek poinformowania organu rentowego o zaginięciu emeryta lub rencisty. Istnieje za to obowiązek poinformowania organu o śmierci uprawnionego do świadczeń.

Warto w tym miejscu wskazać, że przepisy praw ubezpieczeń społecznych kształtują przesłanki zwrotu świadczeń. Pierwsza sytuacja dotyczy obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia (art. 138 ustawy o FUS). Druga — zwrotu świadczeń przekazanych po śmierci posiadacza rachunku (art. 138a ustawy o FUS).

Zgodnie z wolą ustawodawcy świadczenie jest uznawane za nienależnie pobrane w razie zaistnienia jednej z trzech okoliczności. Po pierwsze: świadczenie zostało wypłacone przez organ rentowy mimo, że powinno być zawieszone, wstrzymane lub prawo do niego po prostu ustało, pod warunkiem, że osoba, która je pobrała była pouczona o braku prawa do jego pobierania. Po drugie: świadczenie zostało wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia. Po trzecie: świadczenie zostało wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego osobie innej niż wskazana w decyzji o przyznaniu świadczenia. W przypadku zaginięcia emeryta lub rencisty można rozważać tylko pierwszą i ostatnią okoliczność.

W pierwszym przypadku, organ rentowy musi wykazać, że świadczenie zostało wypłacone, czyli przekazane na rachunek płatniczy uprawnionego lub rachunek wspólny z małżonkiem, albo za pomocą przekazu pocztowego lub przekazu pieniężnego. Ponadto konieczne jest wykazanie, że wypłata świadczenia powinna była zostać wstrzymana na podstawie art. 134 ust. 1 pkt 2 lub 5 ustawy o FUS, a osoba, która je pobrała, została skutecznie pouczona o braku prawa do pobierania świadczenia. Pouczenie to musi być na tyle zrozumiałe, by pobierający świadczenie mógł odnieść je do swojej sytuacji i je zrozumieć. Pouczenie kierowane jest przede wszystkim do emeryta lub rencisty oraz do jego ewentualnego opiekuna prawnego. W związku z tym do jego adresatów nie należy rodzina emeryta lub rencisty lub inne osoby, z którymi prowadzi on wspólne gospodarstwo domowe. W konsekwencji słuszny wydaje się pogląd, zgodnie z którym skoro w przypadku zaginięcia emeryta lub rencisty nie zostały spełnione przesłanki wskazane w art. 138 ust. 2–3 ustawy o FUS, świadczenie nie mogło być uznane za „nienależnie pobrane”. To z kolei prowadzi do wniosku, że członkowie rodziny (oraz inne osoby nieposiadające statusu opiekuna prawnego) emeryta lub rencisty nie mogą na tej podstawie zostać zobowiązani do zwrotu pobranych świadczeń.

O nienależnym świadczeniu można mówić także wtedy, gdy świadczenie zostanie wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego osobie innej niż wskazana w decyzji tego organu o przyznaniu świadczenia. Oczywiście jest, że sytuacja ta nie wystąpi, jeżeli należne emerytowi lub renciście świadczenie zostało dostarczone osobie uprawnionej do jego odbioru. Nie ma prawnego zaka-

zu dostarczania świadczeń innej osobie niż ta wskazana w decyzji o przyznaniu świadczenia, na przykład art. 130 ust. 2 pkt 1 ustawy o FUS czy art. 37 ust. 2 pkt 3 Prawa pocztowego. Odebranie świadczenia przez osobę uprawnioną, czyli małżonka czy opiekuna prawnego, nie może stanowić podstawy do uznania, że świadczenie jest świadczeniem „nienależnie pobranym”. W konsekwencji nie ma podstaw prawnych, aby organ rentowy dochodził w takiej sytuacji zwrotu wypłaconych świadczeń. Natomiast w przypadku, gdy świadczenie pobrała inna osoba, która nie prowadzi wspólnego gospodarstwa z emerytem lub rencistą, organ rentowy będzie miał prawo dochodzenia nienależnie pobranego świadczenia.

Ostatnia okoliczność powodująca konieczność zwrotu świadczenia ma charakter techniczny. W myśl art. 138a ustawy o FUS podmiot prowadzący rachunek płatniczy oraz bank i spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa prowadzące rachunek inny niż płatniczy, a także wydawca instrumentu płatniczego, są zobowiązani zwrócić organowi rentowemu kwoty świadczeń przekazane na ten rachunek albo instrument płatniczy za miesiące następujące po tym, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy. Regulacja ta pozostaje w korelacji z art. 101 pkt 2 ustawy o FUS, a więc z zasadą, że emerytura przysługuje do momentu śmierci uprawnionego.

WNIOSKI

Brak regulacji prawnej zaginięcia emeryta lub rencisty wywołuje na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych liczne komplikacje prawne. Fakt, że rodzina zaginionego nie ma obowiązku poinformowania o zaginięciu uprawnionego, powoduje, że organ rentowy może otrzymać taką informację dobrowolnie od rodziny lub osób trzecich. Z domniemania życia osoby zaginionej wynika, że ma ona prawo do emerytury aż do swojej śmierci. Przesłanki wstrzymania wypłaty świadczenia są więc nieadekwatne do sytuacji zaginięcia emeryta lub rencisty. Nieprzekonujące wydają się argumenty, że organ rentowy nie ma możliwości dostarczenia świadczenia, lub że ubezpieczony nie przedłożył „dowodu życia”. Nie ma także podstaw prawnych, aby żądać od rodziny ubezpieczonego zwrotu pobranego świadczenia. Jednocześnie można zaobserwować rozdźwięk między praktyką organu rentowego a orzecznictwem w tych sprawach. Prowadzi to do wniosku, że konieczna jest interwencja ustawodawcy w tym zakresie.

DISAPPEARANCE OF A PERSON ENTITLED TO A RETIREMENT OR DISABILITY PENSION

Summary

Disappearance of a person entitled to a retirement or disability pension, in the context of his right to benefits, has not been regulated in any way by the legislator. This causes numerous problems

arising primarily from the application of legal institutions that are inadequate to the situation, which can affect the legal nature of benefits. Consequently, there is a discrepancy between the practice of the pension authority and the case law. The author analyzes selected institutions of social security law from the point of view of the possibility of pledging them in the event of the disappearance of a person entitled to benefits and the resulting obligations of the family of the disappeared person.

Keywords: retirement pension, disability pension, disappearance, social security, suspension of benefits, unrealized benefits

BIBLIOGRAFIA

- Bartnicki M., [w:] *Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, [w:] *Emerytury i renty z FUS. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe. Komentarz*, red. K. Antonów, Warszawa 2014, art. 128, Lex.
- Bartoszewicz A., *Postępowanie o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu*, Warszawa 2007.
- Jędrasik-Jankowska I., [w:] *Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, [w:] *Prawo do emerytury z ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego. Komentarz do ustaw z orzecnictwem*, Warszawa 2019, art. 101, Lex.
- Michniewicz-Broda E., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, red. P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2014, art. 31, Lex.
- Nazaruk P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. J. Ciszewski, Art. 31, Lex/el. 2022.
- Pilich M., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1. *Część ogólna*, cz. 1. *Art. 1–55(4)*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021, art. 31, Lex.
- Wróbel A., [w:] M. Jaśkowska, M. Wilbrandt-Gotowicz, A. Wróbel, *Komentarz aktualizowany do Kodeksu postępowania administracyjnego*, Lex/el. 2022.
- Wypych-Żywicka A., *Postępowanie przed organem rentowym w sprawie renty rodzinnej z funduszu ubezpieczeń społecznych i zasady jej wypłaty*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2005, nr 2, s. 999–1010.
- Wypych-Żywicka A., *Prawo wnuków do renty rodzinnej*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2018, nr 7, s. 27–31.
- Wypych-Żywicka A., *Prawo do renty rodzinnej uprawnionego — zabójcy żywiciela*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2008, nr 1, s. 269–278.
- Wypych-Żywicka A., *Śmierć lub zaginięcie uprawnionego po złożeniu wniosku o rentę rodzinną z FUS*, „Praca i Zabezpieczenie Socjalne” 2007, nr 5, s. 27.